

Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Чернівецька міська рада
Науково-дослідний Центр Буковинознавства

**НА ПЕРЕТИНІ ЕПОХ.
ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА:
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ, ГЕОПОЛІТИЧНІ
ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ,
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ**

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ,
присвячена 110-й річниці початку
Великої війни 1914-1918 рр.**

МАТЕРІАЛИ ТА ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Чернівці, 27-28 вересня 2024 року

Чернівці – 2024

УДК 94(100)"1914/1918"

Н 125

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 2 від 17.09.2024 р.).

Редакційна колегія: проф. О.В. Добржанський (голова), доц. В.Л. Карпо, проф. В.П. Фісанов, проф. О.І Сич, проф. М.К. Чучко, проф. Ю.І. Макар, доц. Г.М. Яценюк, доц. Г.М. Скорейко, доц. В.С.Струтинський, доц. М.Р. Гуйванюк, доц. С.В. Герегова, доц. А.В. Мінаєв, асист. М.В. Глібішук (відповідальний секретар), асист. Н.М. Христан.

Рецензенти:

Литвин М.Р. – д.і.н., професор, завідувач відділу «Центру дослідження українсько-польських відносин» Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича.

Зуляк І.С. – д.і.н., професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Н 125 **На перетині епох. Перша світова війна: феноменологія, геополітичні та гуманітарні наслідки, історична пам'ять.** Міжнародна наукова конференція, присвячена 110-й річниці початку Великої війни 1914-1918 рр., Чернівці, 27-28 вересня 2024 р. Матеріали і тези доповідей / Наук. ред. О.В. Добржанський. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2024. – 160 с.

УДК 94(100)"1914/1918"

У збірнику матеріалів та тез учасників конференції розглядаються актуальні питання історії Першої світової війни. Значна увага приділена паралелям подій Великої війни 1914-1918 рр. з сучасною війною російської держави проти України.

Для науковців, студентів, вчителів історії та широкого загалу читачів.

З М І С Т

МАТЕРІАЛИ

Олександр Лисенко

Чи необхідна для розв’язання «українського питання»
ІІІ світова війна? 10

Олександр Реснт

Від Романових до Путіна: криваве розлучення
України з Російською імперією і Перша світова війна
як його тригер 20

ТЕЗИ

Aleksandr Ivanov

Ort during First World War 29

Yevhen Shyshka

Residents of Mykolayivka village,
Bakhmut uyezd, in the First World War 31

Сергій Адамович

План українського військового десанту на Кубань
восени 1914 р.: нереалізований шанс 32

Олександр Безаров

Єврейське питання в Російській імперії у роки
Першої світової війни на шпальтах «Киевлянина» 35

Катерина Біла

Українці Галичини та Буковини у воєнній пропаганді Російської
імперії (1914 – 1917 рр.): «Збірний образ» 37

Тамара Богачик

Основні події Першої світової війни на території
Північнобессарабського краю 39

Андрій Бойда

Взаємодія Василя Порайка і Євгена Коновальця
в Галичині та під час російського полону (1906-1916) 41

Оксана Вільшанська

Міське населення в роки Першої світової війни:
повсякденне життя і суспільні настрої 43

Олександр Гадинко

Місто Сторожинець в роки Першої
світової війни (1914-1918) 45

Сергій Гакман

Проблема Буковини в російсько-румунських
відносинах під час Першої світової війни 47

Світлана Герегова

Щоденник Івана Бажанського – вагоме джерело
з історії Великої війни на Буковині 49

Микола Глібіщук

Шпигуноманія у роки Першої світової війни:
буковинський вимір 51

Андрій Гресько

Контакти Андрея Шептицького та Дмитра Вітовського
під час Першої світової війни (1914–1918 рр.) 53

Василь Грицканюк

Утворення маріонеткової ГСРР в Західній Україні
як один із наслідків Першої світової війни 55

Микола Гуйванюк

Парамілітаризація січового руху Галичини й Буковини
напередодні Першої світової війни 57

Олександр Добржанський

Національні прагнення українців Буковини
в роки Першої світової війни 60

Олександр Донік

Гуманітарна складова діяльності Союзу міст
в Україні в роки Першої світової війни 63

Оксана Дрогобицька

Санітарно-гігієнічне становище населення
Станиславівщини у 1918 – 1923 рр. 65

Владислав Єрмоленко

Василь Стефаник і Перша світова війна
(громадсько-політична діяльність) 67

Любов Жванко

Біженці Великої війни: трансформації краєвиду
українського провінційного міста 69

Андрій Жук

Діяльність греко-католицького духовенства
Тернопільщини в ході Першої світової війни 71

Іван Зуляк, Ярослав Богдан

Декларативні наміри російської окупаційної влади
щодо надання допомоги місцевому населенню
Тернопільської губернії у 1914 р. 73

Юлія Івасюта

Необхідність деколонізації Росії у аналогії
з наслідками цього ж процесу в 1917-1921 рр. 75

Оксана Каліщук

Історичні паралелі як інструмент аналізу
російсько-української війни: приклад Великої війни 77

Тарас Ковалець

Звичаї та повсякдення українців Галичини
й Галицького Поділля у часи «Великої війни»
очима німецьких солдатів 81

Андрій Королько

Російська окупація Покуття під час
брусиловського прориву 1916 р. 83

на фронті. Багато з них, беручи участь у гуманітарній діяльності, проходили практику організаційної й адміністративної роботи. У керівних органах комітетів цього об'єднання працювало чимало майбутніх діячів Української революції 1917–1921 рр. Уже 1915 р. Комітет Союзу міст ПЗФ набув виразно національного характеру, а керівний склад характеризувався широким представництвом від політичних та громадських організацій краю. Зокрема, з осені того року його очолював відомий український громадсько-політичний і культурний діяч, член партії кадетів барон Федір Штейнгель. Уповноваженими комітету або керівниками його відділів були Дмитро Дорошенко, Андрій Ніковський, Андрій В'язлов, активними членами – Микола Біляшівський, Федір Матушевський, Володимир Леонтович, Іван Красковський та інші відомі українські діячі. З падінням монархії в лютому 1917 р. чимало представників Комітету Союзу міст ПЗФ обійняли ключові посади в багатьох органах управління на українських територіях.

За керівництва Тимчасового уряду, який порушив питання про «одержавлення» громадських структур буржуазно-ліберального спрямування в нових політичних умовах, Союзу міст було надано широкі повноваження та права. Натомість після більшовицького перевороту його діяльність почала згортатися, а в липні 1918 р., згідно з декретом Ради народних комісарів, Союз міст було розпущено. Зі свого боку Рада міністрів УНР ще у квітні 1918 р. ухвалила рішення про ліквідацію його міських і обласних комітетів, а також Комітету союзу міст ПЗФ.

Оксана ДРОГОБИЦЬКА
(Івано-Франківськ)

САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ СТАНИСЛАВІВЩИНИ У 1918 – 1923 РР.

Перша світова війна, а також польсько-українське збройне протистояння 1918 – 1919 рр. спричинили падіння соціально-економічного рівня життя населення, а відтак і погіршення його санітарно-гігієнічного становища.

Оксана Дрогобицька – к.і.н., доцент кафедри етнології та археології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

У ході воєнних дій чимало сіл зазнали тотальних руйнувань. Серед таких с. Павелче Станиславівського повіту (тепер с. Павлівка), населення якого було евакуйоване у Західну Галичину. Мешканці села повернулися наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. і, зі спогадів очевидців, застали там суцільні руїни. Особливо сутужно було із продуктами харчування. У схожому становищі опинилося населення Ямниці, яке у жовтні 1917 р. повернулося із табору для біженців і переселенців у м. Гмінд. У ході бойових дій були повністю зруйновані усі садиби на головній вулиці, знищені сади, громадський дім, школа, кузня, млин і церква.

Ситуацію ускладнювали реквізиції з боку військових, які особливо посилилися після польської окупації Галичини. Із рапорту Львівського окружного етапного командування Генеральному делегатові уряду в Львові про пограбування польськими військами цивільного населення Станиславівського повіту від 5 липня 1919 р. дізнаємося, що реквізиціям підлягали не тільки худоба, інвентар і харчі, а й готівка та одяг.

У вкрай незадовільному санітарно-епідеміологічному стані були міста та місця масового скупчення людей: вокзали, крамниці, ресторани і готелі. Наприклад, у самому Станиславові катастрофічно не вистачало возів і робочої сили для вивезення нечистот, що сприяло поширенню різних хворіб. Крім цього, інфекційні захворювання розповсюджувалися через звільнених з таборів інтернованих колишніх полонених. Негативно позначалося на санітарно-епідеміологічному становищі і масове переміщення російських вояків, які восени–взимку 1918 р. поверталися додому з австрійського полону. Зокрема у листопаді 1918 р. через Станиславів щоденно переїжджало 50–60 тис. військових.

Таким чином, унаслідок переміщення військових і цивільного населення, відсутності належних житлових умов, постійного недоїдання, браку білизни і миючих засобів поширилися різні захворювання (грип (відомий як «іспанка»), червінка (дизентерія), туберкульоз, коклюш, кір, скарлатина, дифтерія, трахома, короста та інші). Не менш небезпечними були венеричні хвороби, головним чином сифіліс і гонорея.

Особливо «лютувала» епідемія тифу. У Станиславівському повіті на початку 1920 р. показник летальності серед тих, хто захворів, становив від 15% до 50%. Не рідко тифом

інфікувалися усі, або більшість членів родини, що утруднювало догляд за хворими, або й взагалі виключало можливість будь-якої допомоги з боку близьких. Однією з причин настільки масштабного поширення недуги були невідповідні дії зі сторони польського Червоного Хреста та його санітарних колон. Кризу у системі медичного обслуговування поглиблювала відсутність належної кількості медичного персоналу.

З огляду на постійний брак медикаментів, а також їхню високу вартість, населення найчастіше зверталося до народних способів боротьби з хворобами. Так, у якості дезінфікуючого засобу використовували звичайне вапно. Зазвичай селяни розраховували тільки на власні сили. Водночас вони ж часто не дотримувалися основних санітарних вимог і відвідували масові зібрання (весілля, похорони), навіть навідувалися до хворих.

Таким чином, падіння рівня життя населення, спричинене Першою світовою та польсько-українською війнами, голод, реквизиції продуктів харчування, відсутність належних житлових умов, масове переміщення військових і колишніх полонених, призвели до погіршення санітарно-епідеміологічної ситуації, а відтак і масового поширення інфекційних хворіб у Станиславівському повіті. Особливо небезпечною як для цивільних, так і військових, стала епідемія тифу, яка відзначалася надзвичайно високим показником смертності (до 50%).

Владислав ЄРМОЛЕНКО
(Івано-Франківськ)

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК І ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА (ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ)

Постать Василя Стефаника завжди була в об'єктиві студіювань різноманітних дослідників. Особливу увагу йому приділяли, як правило, літературні критики, філологи, мовознавці, ті, предметом досліджень яких була його творчість. Лише в рік 150-ліття від дня народження "малого наслідника І.Франка" з'явилося ряд праць, присвячених

***Владислав Єрмоленко** – аспірант Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.*